

ПОЕТ БЕЗСТРАШЕН И ПРАВДИВ

(90 години от рождението на Сергей Румянцев)

ПАУН ГЕНОВ

I

Началото на моите спомени за поета Румянцев датира от деветгодишната ми възраст. Един ден (било е през юни 1924 г.) баща ми получи вестник, цялата първа страница на който беше оградена с дебели черни линии. И в това навяващо ужас каре имаше портрет на замислен човек.

— Петко! Убиха и Петко! — простена тате, като че ли бяха убили брат му.

Той изряза портрета от вестника, направи му рамка от върбови дъсчици и го окачи под снимката на Стамболийски в гостната ни стая. След ден или два получи и друг вестник — „Петков лист“. На първата страница имаше снимка на Петко Д. Петков, стихотворение под портрета и статия встрани. „Гърмиш и жигосваш“ се казваше това стихотворение, а под него — името на автора: Сергей Румянинев. Татко го прочете и в очите му бликнаха сълзи. Четох го и аз, но така и не го разбрах (не беше като стихотворенията, които учехме във второ отделение).

Като гимназист в Казанлък моят съученик Димчо Астаджов от Енина ми даде тетрадка, в която бе преписана поемата „Септември“ от Гео Милев. Прочетох я с жив интерес и я преписах. Няколко месеца или година след това земеделският деец Кръстьо Ив. Златев от Нова Загора ме зарадва с поопърпана бройка на първата и единствена издадена приживе стихосбирка на Румянцев — „Селски бодили“, — която намерил у стар земеделец в някакво пловдивско село. Преписах и нея. Сред стихотворенията — за голяма моя радост — беше и „Гърмиш и жигосваш“. И едва сега прозрях величието на жертвата и на поета¹.

Вдъхновен от тези стихове, през 1935 г. (вече като председател на селското ни читалище и магазинер в кооперацията) подготвих за печат литературната антология „Копрала“, която посветих на десетгодишнината от убийството на Сергей. Сборникът беше забранен от новата фашистка цензура. След година — вече в София — посветихме брой 4 на в. „Младо село“ на Цанко Церковски и Сергей Румянцев. Цензорите не само окастриха спомените за двамата, но и стиховете им. По-късно те не пуснаха няколко творби на Румянцев. (И новите фашисти се страхуваха от тях!)

„Селски бодили“ намерих в Народната библиотека в края на 1944 г. Веднага се захех да съставя ново издание на всички творби на поета, като преписах цялата сбирка, а после запрелиствах земеделските вестници и списания от периода 1921—1925 г., пък и по-късно, за да открия неговии стихове, невлезли в „Селски бодили“. Оказаха се общо към шестдесет стихотворения, пародии, сатири и епиграми. Сборникът „Стихотворения“ (под редакцията на Паун Генов, Христо К. Радев и Дамян Дамев) излезе през април 1945 г. В него включихме спомени от Николай Хрелков и Трифон Кунев, както и кратки бележки за живота и творчеството на Румянцев.

¹ За съжаление и двете тетрадки бяха задигнати при полицейски обиск в края на 30-те години.

Бахме запазили петте раздела на „Селски бодили“ — „Посвещения“, „Борба“, „Бодили“, „Олелия“ и „Атестати“, — като прибавихме нов — „Антология“.

Малко по-късно Тодор Недков (автор на предговора към „Селски бодили“ с псевдонима Николай Татаров) издаде книгата „Сергей Румянцев — живот, творчество и смърт“. Трябва да споменем и изданията с по-късна дата: „Избрани произведения“ с предговор от Иван Бурин и под редакцията на Петър Диловски („Български писател“, 1964), „Гео Милев, Христо Ясенов и Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си“ (същото издателство, 1965), „Сергей Румянцев“ — очерк от Надя Ганчева, 1958, „Сергей Румянцев. В двубоя на новия свят и на стария“ — биография от Андрей Карадимов (издателство на БЗНС, 1981), очерк на Ефрем Каранфилов в книгата му „Трибуни и поети“ (1983), както и няколко сборника на същото издателство. (На неточностите, които се срещат в тези книги, ще се спра по-нататък.)

Трябва да се съжاليا, че нито един литературовед или историк на българската поезия все още не се е заел да издирни всичко, написано от и за Румянцев, псевдонимите му, изданията, в които е сътрудничил. И по-важното — да направи цялостна и безпристрастна оценка на неговото малко по количество, но значимо по съдържание творчество, запечатано с кръвта на саможертвата в името на народната свобода, за народното щастие².

II

Неотдавна четох изповедната книга на Александър Блок „Душата на писателя“. Направи ми силно впечатление още началото: „Моето семейство е съпричастно към литературата и науката. Дядо ми. . . Моята баба. . . Майка ми превеждаше и продължава да превежда от френски стихове и проза. Баща ми беше професор по държавно право, талантлив музикант, познавач на изящната литература и тънък стилист и се смяташе ученик на Флобер. . .“

Димитър Диловски (той взема името Сергей Румянцев през 1921 г.) не може да се похвали с такова наследство. Той е син на земеделските труженици Дило Митов и Вуна Петрова от бедняшкото село Блъсничево. Като се оженил, бащата на бъдещия поет купил стара турска къща с измазани от кал плетени стени, с пръстен под, таван с шинди и покрив с каменни плочи (като в стихотворението на Иван Вазов „Елате ни вижте!“).

Най-малкият син на Дило Митов — Петър — така определя характера на баща си: „Добряк, честен и справедлив, дори наивен. . . Имаше чувство за хумор, който като че ли бе основен белег на характера му и с който са го запомнили всички, които го познаваха.“

А майката? — „Здрава българка с богат духовен мир и природна интелигентност. Тя знаеше много народни приказки, научени от баба ни Мата, които с увлечение разказваше, предавайки ни заедно с тяхната мъдрост и добротата на своето сърце.“

Скромни изворчета (и все пак със свой вкус и цвят), от които ще избликне поетът Сергей Румянцев!

Живота му можем да разделим на три: на неволя като дете, юноша и гимназист, като фронтовак и учител; на щастие и възход под братското крило на Александър Стамболийски и на полулегална и конспиративна съдба през жестоките години на монархофашистката робия (1923—1925), за да завърши в неизвестността. . .

Подробностите може би са излишни. И все пак не е зле да открянем книгата на спомените и да цитираме отделни моменти от този краткотраен живот (непълни 29 години), както те са видени от близки и приятели (враговете не са оставили нищо друго, освен полицейското му досие).

Неговият съученик, приятел и съучител Васил Вацов споменава:

² Ако надникнем дори в картотеката на Института за литература, ще се уверим, че и там има непълноти и неточности.

„Много пъти (върщайки се от прогимназията в Луковит), когато изкачвах стръмната улица на селото към горния край, където живеехме, срещах малкия Митьо Диловски с кошница в ръка, бос, нехайно въртейки малка тояжка, да шляпа по улищата прах и да вика срамежливо: „Яйца, яйцааа...“

На другата година — в прогимназията. А после? Като беден, но даровит ученик, няколко приятели уреждат въпроса с храната и квартирата му в 17 пехотен Доростолски полк.“

„От първия до седмия клас на гимназията ние бяхме в една паралелка — разказва именитият журналист инж. Георги Ив. Вълков. — Аз го подтикнах да се зарови в богатата библиотека на Офицерското гарнизонно събрание в Плевен. Пушкин го погълна цял. Спомням си го да декламира големи откъси от Пушкиновите творби. И още в началните класове на гимназията започна с подражания, за да може по-късно сам да пише превъзходни стихове...“

Едно събитие като „син на полка“ го прославя сред войници и ученици.

През лятото на 1912 г. полкът е на маневри край турската граница. Митьо Диловски решава да „прескочи“ до Цариград. И го сторва. В полка настъпва суматоха. Няма го повече от две седмици. И все пак се завръща, и то весел, усмихнат. И преди да застане мирно пред командира, от когото очаква тежко наказание, радостно споделя с войниците си:

— Превзех Цариград!

Този Цариград, който през същата година цар Фердинанд няма да може да превземе въпреки десетките хиляди жертви!

И още веднъж...

В изблик на момчешка любов към Бистра — дъщерята на полковник Бояджиев, — за което ученичката от девическата гимназия въобще не знае, Митьо ѝ посвещава цикъл стихове — „На мис Би“. Полковникът научава за това своеволие и изисква от директора на гимназията да го изключи. Но Кръстьо Попантонов отказва да изгони един от най-добрите си ученици. За това решение голям дял има и поетът на Дунавската равнина Ник. Вас. Ракитин, който е учител на Диловски по литература и негов вдъхновител в поезията.

Първата световна война го повлича като взведен командир за кратко време на добруджанския, а след това на дойранския фронт. Какъв командир е, как се бие, какви мисли и тревоги преживява? Тук спомените — и негови, и на войници и приятели — са богати.

Инж. Г. Вълков беше запазил като по чудо една снимка на Диловски пред войнишка палатка. На гърба ѝ — ситно написано писмо:

„Това съм аз, това съм аз — това е моята сянка... Седя печален и броя скучните часове на летния ден, броя дългите дни на горещото лято и с тъга ровя унило една по една тъжните страници на моя тъжен живот... Това съм аз — това е моята сянка. Нима тя е за Отечеството? — Каква ирония! — Моята сянка, някога, през късните дни на твоята последна есен, когато увяхнат волните цветя на твоята волна пролет и в сърцето ти погине и последният бог — тогава тя ще ти бъде единичък спомен, някога, когато няма да ме има.“

(Това „някога“ за Диловски ще бъде след осем години, а за Вълков — само след четвърт век — ще ги разстрелят фашистите!)

Вълнуващ е и устният му разказ пред Вацов за последното сражение в утрото на 13 септември 1918 г. недалеч от красивото Дойранско езеро:

„Тази нощ бях изпратен с взвода си да заема предната позиция... Узнахме, че противникът усилено се готви да ни нанесе съкрушителен удар. Моят жребий да бъда тъкмо тая нощ на тази „гореща“ позиция изпълни душата ми със смут. Омърлушени и потиснати пред неизвестността, войниците ме последваха безмълвно. Заехме окопа и галерните... Един час преди разсъмване противникът откри убий-

ствен барабанен огън. Снарядите ровеха нашия окоп и върху главите ни се сипеше пръст..

Наблюдателите съобщават за настъпване в гъсти редици. Поручик Диловски се надига:

— Юнаци! Родината ни зове на велика бран! Нека бъдем достойни за нейното доверие! След мене в окопите!

А като се очертават фигурите на английските войници. . .

— Напред! На но-о-ж! — изкомандувах настръхнал и се насочих към издадената напред фигура на противников офицер. След секунда бях вече до него. Време за губене нямаше. Хвърлих се върху му. Борба на живот и смърт! Вкопчени един в друг, се затыркаяхме по склона. На дъното на оврага със свръхусилия се намерих върху противника си, който правеше отчаяни опити да се откопчи от прегръдката ми. Измъкнах ракетния пистолет, хванах го за цевта и с няколко удара по главата сломих съпротивата му. . .

(Жестоко? Закон на войната, изразен така сполучливо от Димчо Дебелянов — „мъртвият не ни е враг!“, защото „не живот ли да отнеме, / той живота свой бе дал?“)

И по-нататък от този динамичен разказ:

— Когато се измъкнах от долчето, с ужас видях на няколко метра пред себе си група противникови войници, които слизаха надолу (трима гърци и един англичанин). Щом ме видяха, насочиха пушките си срещу мене и аз вдигнах ръце. . .

Но по разваления им френски език поручик Диловски разбира, че гърците искат да го разстрелят.

— Време за губене нямаше. В миг извадих ракетния пистолет, извърнах се като пружина и стрелях в корема на един от гърците. Той изрева от болка и се просна по гръб. Не усетих как се намерих в дола. Закъснели куршуми изсвириха над главата ми. Оставил опасността зад себе си, тръгнах бавно, размишлявайки за случилото се. . .

Но ето ти трета беда: попада на пленническа колона („близо цял полк“). Включват го в него. Обаче само няколко минути му са достатъчни да подстрекае пленниците да нападнат конвоя и да се освободят. . .

— В превързочния пункт научих, че моето име се носи в телефонните разговори като легенда. Командирът ме извика при себе си, стисна крепко ръката ми, прегърна ме и ме целуна просълзен. . . Аз — герой? . . .

Три пъти раняван, два пъти попаднал в плен и сам пленил един френски офицер, Диловски ще се завърне от фронта с покруса в душата, че въпреки храбростта и себеотрицанието на стотиците хиляди предимно селски бойци войната свършва с погром за България.

„Защо, защо се стигна до този разгром?“ — непрекъснато го гнети мисълта. Но той е младеж с чиста съвест и здрава логика и стига до извода, който след двестри години ще изрази провъзгласият републиката в Радомир Райко Даскалов, като има предвид съотношението на силите:

„То е все същото да дадете на един човек задача да вземе три хиляди килограма товар на гърба си и да го занесе на Черни връх!“

Още същата есен Диловски става учител в съседното село Златна Панега, а после откриват прогимназия в Блъсничево и той преподава български, френски и руснопис. Симпатизира на тесните социалисти, ходи на събранията им, през юли 1919 г. участва и в тяхна околийска конференция, без да бъде партиен член. Учителствува, ходи с младите си колеги по седенки, а на сутринта пише на този или онзи писма в стихове, като ги подписва с псевдонимите Томас Глан, Глан или Глан Морний (по героя на любимия му писател Хамсуи):

Хайде аз разгръщам и с безкрайна страст поглъщам
всеки стих размерен, лек и тих, и верен стих. . .

. . . И вършея, и живея посред облаци от прах,
и жадувам горестта на плачущи покрусени сърца. . .

Не членува в партията на комунистите, а на 1 май извежда с колегата си Димитър Петков децата на манифестация под червено знаме! Прави се анкета. Уволняват го. Но наскоро в Блъсничево пристигат екскурзианти от Учителския институт в София. Сред тези, които Диловски води да пренощуват у леля си (где място в бащината му къща!), е и Руска Цанкова — жена на писателя и директора на Народния театър Христо Цанков — Дерижан. Като се връща, Руска придумва мъжа си да му намери работа. Уви! Има само една свободна — надзирател по чистотата. Запазено е заявлението от 16 юни, което Диловски изпраща на министъра Омарчевски и което завършва така:

Че тука скука ме залива,
че тука скука ме мори,
а — знайте — скуката убива
и звънки песни не твори.

Заповедта за назначение носи дата 25 юни. И Димитър Диловски заминава за столицата с песен на уста, макар на служба, от която мнозина биха се срамували. Това е пролука, изход от затворения кръг на село, където талантят му по-лесно би се стопил в пепелта, отколкото да стигне до заровената жарава. . .

III

В София, макар и минал през горчилките на селото и ужаса на войната, свършва идиличният живот, свършва интимната лирика на поета на гимназията и на приятелите. Тук изчезва и името на Димитър Диловски — потъва в забвение, или поточно казано, остава само в спомените на предишните му другари и в неговата лична карта, за да заблуждава неведнъж бъдещата фашистка полиция, а веднъж и да го спаси от разстрел. Преломът е колкото неочакван, толкова и величав. Твърдо, категорично биографията му се слива с поезията в една стоманена спойка.

Ражда се Сергей Румянцев! Какво и звучно, и борческо, и поривисто име! Дълго време устно и в печата ще се разказва, че го е прекръстила на името на славния руски генерал Румянцев именитата актриса Адриана Будевска. Кога и къде? Час или миг, преди да рецитира неговото стихотворение — приветствие към поета Цанко Церковски на юбилея му на 16 октомври в Бяла черква:

Далечен и неизвестен,
самотен и смирен,
с един възторг безкраен
приветствам твой ден. . .

Забравя се една немаловажна подробност:

Неговият пръв другар Георги Вълков е дошъл преди него в София, и то в земеделските среди. Познавайки таланта му, той го препоръчва за репортер на вестник „Земеделско знаме“. Заявлението му и за тази служба е в стихове. . .

Не се знае кога точно е постъпил, какво е писал във вестника. Но още на 13 септември (цял месец преди тържеството в Бяла черква) на уводно място в земеделския вестник излиза едно ново по дух и съдържание стихотворение — „Напътствие“ — с посвещение: „Министър-председателю“ и с подписа: Сергей Румянцев. То говори, че поетът не само е навлязъл в живота на земеделския водач, но и в неговата идеология. Толкова бързо? Едва ли. Началото трябва да търсим още в Блъсничево. Нали баща му и много други негови съселяни получават „Земеделско знаме“? По-важен е въпросът, който няма точен отговор: кога написва стихотворението — преди или след срещата си с Александър Стамболийски?

Този обаятелен земеделски водач! Не му е първица дори само с един разговор да спечели сърцето на събеседника си. Така е направил с бъдещите приятели на Сергей Петко Д. Петков и Григор Кузманов.

С какво се характеризира това „Напътствие“? С това, че още с първите два стиха:

Живота — туй е битка непрестайна,
а в битката е истинският живот!

— изразява основната позиция и идеология на Стамболийски: „Ако животът е борба, то и борбата е живот!“

След тази философска и житейска констатация следват три призивни стиха:

Бори се, пръв бъди в борбата саяна
и ти ще имаш обичта безкрайна
на земеделския народ!

Четиридесет дни по-късно агент на неговите „безчисли врагове“ убива верния другар на земеделския трибун — министъра на войната Александър Димитров. При погребението Стамболийски ще произнесе няколко речи, като ще даде не само точна характеристика на приятеля си, но и израз на своя философско-етичен възглед:

„Аз ценя живота на човека не по количеството на изживените години, а по количеството и качеството на изпълнения дълг!“³

Но още преди тези речи — сутринта след убийството — на първа страница в „Земеделско знаме“, току под портрета на Димитров, излиза стихотворението „Некролог“, което носи подписа „Бедния Серьожа Р.“. Ето, именно това стихотворение грабва сърцето на Стамболийски, на земеделските дейци. Точната характеристика на новия познайник (видян може би два-три пъти) е невероятно правдива:

Дух мощен, трезвен и спокоен,
сърце, препълнено с любов,
в достойните борец достоен
и в боя беззаветен воин —
това бе Димитров!

На тази тема ще се появи и второ стихотворение — „Спомен за Него“, което излиза след три месеца в основания от Димитров и редактиран от Крум Попов в „Селски глас“. За него ни напомнят след две години редакторите на сп. „Земеделска защита“, като го поместват, само че с посвещението „На В. Левски“, за да не бъде конфискувана книжката. Третата публикация дължим на Григор Кузманов в неговия вестник „Родина“ — на страницата, посветена на годишнината от гибелта на Стамболийски. Той не дава никакво посвещение, с което иска да каже, че стиховете се отнасят до всички борци за защита на народните правдини.

Железен дух с гранитно твърда воля,
борец за светъл подвиг вдъхновен —
роди се той сред бедност и неволя
и сред неволя миная своя ден. . .
... В живота той бе рицар омагесан
и вред бе пръв — в затишие и бран, —
и пътя му бе светъл като песен,
и пътят му бе светъл като блян!

Пътят на един селски учител — шатровското даскалче — през може би повечето села и градове на родината да сее семето на сдружаването, пък и през парламента като остър изобличител на реакцията, през Министерския съвет, на който е „съвестта“, за да стигне до саможертвата . . .

Още като ученик поетът се изповяда на приятели, че носи две души. Тези две души намираме в двете картинки от фронтовашкия му живот: „Това съм аз, това е мойта сянка“ и „Аз — герой!“

³ Вж. книгата „Мъдростта на всковете“. С., 1971, с. 43, 46, 49, 93.

През тази първа есен в столицата отново се сблъскваме с двете души на Румянцев. Едната вече показahme в цитираните борбени стихове. А другата? Тя е във втората творба, посветена на „тихия певец на тихата селска нерадост“ Цанко Церковски. Нарича се „Тъга по село“. Това са прозвъннали нежни струни в нежните души на двама поети на селото, имената на които ще се свържат завинаги в българската литература. Като пише „тъгувам аз сред болка и нерадост /по твоите заченати поля. . .“, Сергей говори не само за тъгата на своя герой, но и за своята, колкото и отскоро да е в столицата. В тази своя творба Румянцев се представя като майстор на стиха, на ритъма и римата, на чистия български език, на богатия речник, на живата памет и богатата душевност. Като предава образно картината на селото, на природата и нерадостния живот на обитателите им, поетът изплаква жалбата, за да даде път на мечтата:

И искам аз отново да се върна
и цял живот на тебе да отдам;
нерадостната майка да прегърна
и своята нерадост да ѝ дам. . .

И завършва по дебеляновски:

Стопли ме ти във своите обятия
кат бедна майка бедния си син!

Следващата творба е посветена на народния поет Иван Вазов. Стихотворението е пропито с любов към народния поет:

Безсмъртният ни пастир си отива вече
и никога не ще се върне помежду ни,
и никога с утехата на своята реч
сърцата ни не ще погали и целуне. . .

В третата строфа — „тоз великан по дух, това море от плам“ — като че ли чувате ритъма на „Епопея на забравените“. Или: „Земята го роди кат майка своя син — кат майка своя син тя пак ще го поеме“, за да завърши мажорно:

Но неговият дух при тази ще остане
като заветен фар във нашите души:
в минути на беда на бран да ни приканя
и в дни на тъмна скръб нас скръбни да теши. . .

Сергей Румянцев вече е така неделим по разбиране, дух и творчество от политическите събития, че се налага да ги отбележим, преди да говорим за следващите му изяви. (По-точно — налага се да говорим за времето от април двадесет и втора до юни двадесет и трета.) Това наистина е най-напрегнатата, най-решителната година за земеделското правителство и за България след войните: година на две международни конференции (в Генуа и Лозана) и на няколко заседания на Обществото на народите, в които Стамболийски и сътрудниците му смело отстояват националната кауза на България; година на вътрешни бури — заговор на реакционните лидери с белогвардейските офицери на генерал Врангел за преврат; сгрупиране на буржоазните партии в „Конституционен блок“ и организиране на първия митинг в Търново — за „смъкване на дружбашкото правителство“, и на всенароден референдум през ноември за съдене на тези лидери като виновници за двете национални катастрофи през 1913 и 1918 г., на няколко намесвания на Репарационната комисия на съюзниците победители в дейността на правителството и заплашвания с най-строги санкции; на атентати срещу Райко Даскалов, Цанко Церковски и група министри начело със Стамболийски в Народния театър. . .

Сергей Румянцев написва няколко маршови песни. Сред тях се откроява най-хубавата и най-спонтанната — маршът на земеделската младеж „Напред“, по чийто

текст Маестро Атанасов създава бойка музика и в скоро време маршът се запява из цяла България. По образност той се извисява над всички написани в този дух негови творби. Стихът е къс (8- и 9-сричен), ритмът — дактил, римите — пълни, всяка строфа става все по-бойка, по-ударна и завършва с удивителна. Вижте как започва:

Напред неотстъпно, другари,
напред в неотстъпна борба:
часът за разплата удари
и бойна засвири тръба!

А най-красивият и може би най-внушителният куплет, който се родее с най-хубавото в нашата революционна поезия, е шестият:

Отправили взор към лазура,
летиме кат буря напред,
че нашето име е буря —
и бури ни дебнат отвред!

Това включване на думата „буря“ три пъти в една строфа от четири стиха, и то в различни нюанси, не се случва често. А той ще го повтори две години по-късно в едно друго стихотворение, вече като открит враг на монархофашистката диктатура:

Ний се родихме в дни на бури
и посред бурите растем,
и посред бури в бял лазурен
за слънце няма ний да спрем!

На борбата против буржоазните лидери Румянцев посвещава две стихотворения — „Към Търново“, за да се сломят надигащите се народни врагове, като сам заминава за старопрестолния град като член участник в тази „битка с мрака“, и „Референдумът“ — в навечерието на народното допитване да бъдат съдени или не виновниците за двете катастрофални войни (радославовци са отлавяни в затвора)⁴.

Разплатата идва чрез масовия народен вот — над седемстотин хиляди комунисти и земеделци гласуват с бялата бюлетина — „да“ — срещу двеста и петдесет хиляди — с черната — „не“. А в аванс поетът смята, че денят на избора ще бъде „свещения ден на България, великия ден на последна борба“ — борбата на новия свят и на стария. . . „А мигар не знае, че „последната борба“ не може да дойде чрез бюлетината, а чрез революцията? Знае, но засега и това го задоволява.

Това обаче не му пречи да погледне критично на някои неправилни или направо вражески действия на „своите“. И се ражда телеграмата „Предупреждение“, която изпраща на Стамболийски от провинцията през същата есен:

Всеки нов ден те
мамат твоите близки —
внимавай, президенте,
пази се, Стамболийски!

— за да стигне по-късно до предупреждение в цяло стихотворение.

IV

Вдъхновеният призив към своите си е призив. Но към враговете е необходимо да се действа с други средства — и да се осмиват, и да се бичуват с камшика на сатирата! Тази задача като че ли още повече попада на Румянцев. Борчески стихове на младини не е писал, но в не една епиграма е осмивал приятели и е бичувал

⁴ За тази победа призовава своите съратници в партийния печат Димитър Благоев — Дядо; за нея по-късно Георги Димитров ще каже: „При референдума единният фронт беше проведен напълно.“

селските чорбаджии. Сега обаче са необходими не някогашните сачми, а куршуми, снаряди.

В единствената му книга „Селски бодили“ сатирата доминира. Трябва да признаем и друго — с малки изключения доминира и като поетическо постижение.

Най-ценното в политическата му сатира са паролите по познати класически стихотворения на Вазов, Яворов и Церковски, на Дебелянов, Лилиев и Ясенов, на Бояджиев и Траянов, както и на Пушкин и Мицкевич.

Този жанр не е нов в нашата поезия. Но всеки литературовед подобно на всеки културен читател ще признае, че Сергей Румянцев като че ли е призван, специално надарен неин майстор. Майстор в изображение на събития и хора в рамките на чужда творба. Той не е като кукувицата, която снася яйцата си в чужди гнезда. Опирайки се на съществени елементи от оригинала, той изгражда със свои материали свои гнезда. Няма да търси и специални прякори на героите си — те сами са си ги прикачили, когато са водили кариеристични, властолюбиви борби помежду си: М. Маджаров е „Конската глава“, Гешов — „подплашен Заек“, Теодоров — „Тигър“, Ляпчев — „Андро арнаута“, д-р Данев — „Лондонския дипломат“ (там през 1913 г. подписва позорния договор за катастрофата на България), „званието“ на Малинов го е сложил Стамболийски в края на войната — „Бесарабски сънлю“, а „Храбрий“ или „Безстрашният“ Сергей нарича банкера Атанас Буров, който заплашва да минат по труповете на „дружбашите“ в Търново, а пръв побягва през Дунав. И жигосването започва. . .

Като се спира на пародията по знаменитото стихотворение на Вазов „Покойници“, поетът Иван Бурин пише в увода към „Избрани произведения“ на Румянцев:

„С пълна сила звучи интонацията на Вазов, но тъкмо в обратна насока — наместо чувство на поклонение към паметта на падналите за родината герои — люта омраза и ненавист към „героите“ от тила, които прогниваха от пари и охолство, докато народните синове гинеха по фронтовете. Една дълбока художествена логика свързва пародията и оригиналното стихотворение, по което е направена, в идейно цяло.“

Честният гняв на народа прелива в честния гняв на поета, за да се завърне отново сред измъчените и ограбените в сатира, която всички четат, дори пеят по мелодията на оригинала; гневът се обръща в омраза и протест: защо тия „конституционни герои“ още не са дадени под съд и не са изпратени в затвора (а някоя искат — „на бесилката!“)?! Малко поети и още по-малко сатирици по това време се сливат така пълно с народа — може би само Смирненски, който му е добър приятел⁶.

Интересна е „кореспонденцията“ между Конската глава и Буров Храбрий, отседнал след бягството си в Париж, за да продължава подривната си дейност пред Централната репарационна комисия срещу България. В първото писмо:

Недей ме пита, Атанасе,
защо съм в Шумен — и в беда,
къде мен гривата деня се,
та ходя днеска без брада. . .

И като го моли да даде милионите ограбени от баща му и него народни пари на цел блокарска, той го пита какво правят смъкнатите от власт парижани, за да завърши:

На шо възлагат там без Врангел
надежди глупава за власт,

⁶ Ако Цанко Церковски назначава Смирненски за пръв път като чертожник в Министерството на железниците през 1919 г., то Румянцев му съдейства да се лекува в санаториумите от туберкулоза, а двамата предлагат на Стамболийски да го прати като аташе по печата в САЩ, където лекуването на „жълтата гостенка“ е напреднало. Но по нечие мнение той не заминава и. . . свършва житейския си път наскоро след 9 юни 1923 г.

кажи ми, мой спасител-ангел,
бих вярвал в глупости и аз!

И в отговора на Буров (по Дебелянов):

Аз искам да те помня все такъв:
оклюмнал, поостриган и пердашен,
пред нас да се показваш като лъв,
а всъщност да си мършав кон изплашен...

— за да стигне до следващата тема — предателството:

В Париж избягах — ти в Париж дойди
и донеси ми препис от махзари⁶,
да ги припомним тук със Зая стари,
че само с тях щем Сандо победи...

Другаде — в интервю с Конската глава, Сергей се провиква:

Да, вий сте отбор византийци —
туй знам го ош от първи клас,
но... вий сте всички кръвопийци!

За Тигъра — съратник на Конската глава и Зая, поетът избира друга форма — декламация по „Ековете“ на Вазов, която се превръща в декларация от трибуната на митинг. Тя започва със стиховете „Убиец черен на народа,/ аз не намирам вече сгода/да се отдавам на грабеж“ и... нека цитирам само заключителната строфа:

Кажи ми, с Ляпчев арнаута,
дошъл по печал из Албания,
къде да търсим препитание
със нашта мъка, с нашта злоба?
А екът рече: „В гроба! В гроба!“

С пълно право Стамболийски декларира неведнъж, че Румянцевата поезия — бойка или сатирична — струва много повече от неговите уводни статии и затова нарежда да се отпечатват над тях. Наистина каква статия може така силно да грабне душата на читателя?!

И в края като заключение за делата на тая галерия от престъпни държавници кождодери — пародията „На блокарите“, отново по Вазов („Новото гробище край Сливница“):

Разбойници, вий в черен блок се сбрахте,
де няма помен от стремеж висок:
„Властта да грабнем! — дружно си казахте
и вълк до вълк се сдушихте и сляхте
в един банкерски блок.

И след три строфи:

Крадци, камшик ви сплитам от коприва
(и с тоз камшик — във Шуменский затвор!) —
от бесний вой, шо с вълците ви слива,
от дивий рев на злобата ви дива,
от вашия позор!

защото... „забавя“ „Чичо“, „ала не забравя — той вам ще отмъсти!“

Не по-малко остри, жигосващи и силни като сатиричен стих са и Сергеевите „Скици и портрети“ („Народняк“, „Демократ“, „Радикал“), както и последвалите ги

⁶ Гешов, Маджаров, Бобчев и други народняци са съставители на махзар до султана да окупира Източна Румелия, за да предотврати присъединяването ѝ към Княжество България. Така махзар става синоним на предателство.

„Атестати“ и „Епиграми“ за Тигъра, Малинов, д-р Данев, Ляпчев; за доктор Радославов, който с цар Фердинанд ни прикачи към немската военна колесница — че е едно от светилата на Либералната партия, „но никога в света пералня/ не би му съвестта измила“.

Румянцев не пропуска и другите — изменниците в земеделските среди: Марко Турлаков, Коста Томов и Христо Манолов. След изключването им от Върховния съюзен съвет той посвещава една пародия (отново по „Ековете“) на водача им Турлаков — „герой на спиртови афери и на банкнотни далавери“, който бива „изринат като смет/ безцеремонно и позорно/ из земеделски кабинет“.

Вместо свое заключение за сатиричната поезия на Сергей Румянцев бих дал мнението на негови другари и събратя по перо.

На една другарска среща между Гео Милев, Христо Ясенев, Николай Хрелков и Христо Стратев Хрелков заговорва за Сергей, за безпощадната му сатира, а Гео възкликва: „Той е българският Ювенал!“

В книгата си за Румянцев Тодор Недков пише:

„Намирам някои, че Сергей Румянцев е имал „голяма слабост към злободневния хумор“... Стихотворенията, събрани в трите рубрики „Бодили“, „Олелия“ и „Атестати“, не могат да се смятат за злободневен хумор. Хумор има, но той не е злободневен, а стои извън злобата на деня, в политическата история на събитията.“

V

Преди да стигнем последните двадесет и два месеца от краткотрайния живот и кратката творческа изява на Румянцев, би трябвало да направим изясняване на т. нар. негова „дейност в чужбина“, за която много се писа и вероятно до която ще се докосне всеки, който би се заел с биографията, поезията и... прозата на поета.

Истината е, че Румянцев е бил само веднъж в чужбина — на конференцията в Генуа (разбира се, видял е Рим, Флоренция, Венеция). Предложението идва от Стамболийски, който поканва обичания от него поет „да види свят“, а не го натоварва с политически задачи. Не е пропуснал и една друга грижа: да извади от джоба си и да му даде пари, за да си купи нови дрехи, „като за чужбина“, защото всякога е бил небрежен към външността си. (Анна Нейкова — някогашната му приятелка — ще отбележи в спомените си за това време, че нейният Митьо бил „прилежно обличен“, какъвто не го е виждала.)

Но да се върна на основната мисъл.

За съжаление първата заблуда за различни пътешествия и донесени оттам или пратени стихотворения и кореспонденции дойде от брата на Румянцев, който повече от всички би трябвало да знае истината. Волни или неволни са грешките? Според мене първите бяха неволни, но последните — волни или най-малкото непроверени.

За първия сборник „Стихотворения“ (1945) Петър Диловски ми предаде няколко стихотворения, запазени в семейния архив. Става дума за „Вечерен спомен“, „На морския бряг“, „Легенда из стария Рим“, „О, радостта да бъдеш победен“, две стихотворения с еднакво заглавие „Терцини“ и два превода на творби от Верлен и Бодлер. Бяха написани на машинка с лилава лента, но без подпис на поета, а само с отбелязано долу вляво — „Рапало, май 1922“ или „Нерви, до Генуа, май, вечер...“

Като знаехме, че Румянцев е бил в Генуа, ни най-малко не се усъмнихме в принадлежността им, макар да не „пасваха“ на духа и реализма на неговото творчество

Но едно телефонно обаждане на поета Асен Калоянов ме смути:

— Хей, Пауне, какво сте направили? Вие сте приписали на Сергей десетина стихотворения от Коста Тодоров!

— Откъде знаеш? — реагирах аз.

— Ами... ще ги намериш в неговия сборник „Стихотворения“, издаден през 1920 г.

И аз ги намерих, с изключение на две. Благодарих на Калоянов и обещах, че в следващото издание ще извадим чуждиците. Добре, но след година сборникът излезе

в същия си вид, само че с означен друг редактор — братът на поета, дори без да бъдем уведомени. Това принуждава Калоянов да помести бележка.

Трябваше да му отговоря също чрез печата. Какво? Че стихотворенията са от архива на Румянцев. Как са попаднали там? Има само едно възможно обяснение: поетът е бил в Генуа със своя колега — дипломата Коста Тодоров. Там се е запознал със стихосбирката му и си е преписал въпросните творби, за да съчини по тях нови пародии, както е правил със стиховете на други поети. Но не е успял или се е отказал и те така си останали.

Дойдоха и волните грешки. През 1964 г. под редакцията на П. Диловски и Патю Патев „Български писател“ издаде „Избрани произведения“ от Румянцев. След станалия вече публичен скандал въпросните чуждици са извадени с изключение на една — „О, радостта...“^{*} За сметка на това обаче (като да попълни явил се вакуум) братът прибавя нов раздел — „Публицистика“. Без автентичен документ или нечие свидетелстване П. Диловски приписва на Сергей псевдонима Валерий, когато се знае, че така е подписвал своите кореспонденции-есета за новия всекидневник „Победа“ въпросният поет и дипломат, един от основателите на вестника⁷. Бързам да отбележа, че в „Победа“ има много повече кореспонденции от този Валерий и добре е, че съставителят не е „открил“ и поместил всички!

Както подчертах в началото — той знае и трябва да знае повече от всички, че Румянцев е бил само в Италия, но не и в Лозана, Лондон, Париж и други европейски градове, откъдето пише Валерий. В раздела е включено и първото интервю с водача на съветската делегация Чичерин в Генуа, без Диловски да спомене, че е имало и второ, без да забележи, че това са повече разговори между дипломати, отколкото обикновени интервюта. И още: документирано е, че през юли—август К. Т. предвожда делегация на заседанията на Съвета за сигурност на ОН в Лондон, а след това се отбива в Париж, откъдето има и „писма“, и доклади до Стамболийски (а според бележките в „Избрани произведения“ есето „Писмо от Лондон“ е именно от това време — 2 август 1922 г.). И още един факт: след завръщането си от Лозанската конференция в края на същата година министър-председателят оставя К. Т. за постоянен представител на България, където го заварва и превратът на 9 юни. И трети факт: всеки познавач на речника и стила на Румянцев след внимателно прочитане на въпросната „публицистика“ ще се убеди, че не е негова (освен поет и дипломат Валерий е и историк)⁸. Но...

Колелото е завъртяно и то намотава много неистини, подвежда и прецизни в работата си автори на предговори, есета за поета, биографи...

Вторият човек, който би трябвало да познава много добре творчеството на Румянцев, е Тодор Недков — един от неговите близки другари през 1924—1925 г., участвувал в съставянето и печатането на „Селски бодили“, автор на предговора ѝ. Какво обаче намираме в неговата книга за Румянцев по въпроса, който разглеждаме?

В началото на главата „Носталгия“, като споменава, че „поетът на борбата бе и нежен лирик“, той посвещава три страници на въпросните „Терцини“ — цитира откъси, прави обобщения като тези:

„И тогава от нея (душата на Сергей — б. м., П. Г.) откънтяваше и сърдечна, и чиста, нечужда и за другите изповед.“ И веднага след цитат от „Терцини“: „Каква

^{*} В бележките на П. Диловски в споменатото издание на „Български писател“ е отбелязано, че и това стихотворение носи псевдонима Валерий, следователно и то е на К. Т. За съжаление нито П. Д. казва къде е поместено, нито аз можах да открия следите му. Но няма спор — и двете творби не са на Румянцев.

⁷ Дълго смятахме, че един анонимен дневник от Генуа, част от който е поместена в „Земедельско знаме“, е на Румянцев, сега документирано се доказва, че е на Стамболийски, само че в трето лице. В него той пише: „Коста Тодоров е за „Победа“ това, което е Стамболийски за „Земедельско знаме“ (статия от ст. н. с. П. Панайотов от сп. „Земля и прогрес“, кн. 1/1984 г.). Какво по-ясно потвърждение на мнението ми, че Валерий не е Сергей Румянцев, а Коста Тодоров?

⁸ В архива ми се е запазило едно есе — „Черни хоругви“, — носещо подписа С. Р. и писано във Флоренция, което напълно се различава от есетата на К. Т., но тук нямам възможност да го поместя. От Сергей ни е известна само една политическа статия от 1924 г.

завършена изповед на праведник!“, авторът прави разбор на стихотворението за Септимий Луций („Легенда из стария Рим“), разглежда другите „Терцини“ и пастира: „А нашите миражи са далече, /на някой бряг откъдето... някой храм, /никога не ще да стъпим там. — „Над пропаст ний сме мост“ — лъжещ рече.“

Като споменава (чак на четвърта страница), че може би не всеки, който познава борческия поет, ще приеме тези стихове за Сергееви, Недков бърза да свърже мислите си със съдържанието на „Носталгия“:

„Така поривът за борба преминава в умора и към копнеж за тишина. И душата изпитва вече крещящата нужда да изплаче събираните ред години мъка, тъга и неволя.“

Тук вече Недков изпада в своя грешка. Както отбелязва и другаде в книгата си, той смята, че „Носталгия“ е написана в най-тежките дни и месеци през пролетта на 1925 г. А, както се знае, истината е друга: „Носталгия“ е всъщност писана като „Тъга по село“ през октомври 1921 г.

Впечатлението, че Румянцев съчинява лесно, но трудно сяда да напише съчиненото, се потвърждава и от други приятели на поета. Но примерът на Недков е неверен: „Така, за да напише на книга, за да види бял свят неговата „Носталгия“, го молиха и мушкаха (ръскаха?) по ребрата няколко души.“

От грешките с чуждите стихове, „картини“ и „писма“ се подвеждат мнозина. В голямата биографична книга за Румянцев те са на редица страници. Авторът измисли ситуации — как да проникне при Чичерин в хотела, за да вземе въпросното интервю; ще потърси помощта на К. Т., който е „обигран“ като журналист, за да напише първата си кореспонденция за в. „Победа“. А в края на книгата си авторът съставя поетична автобиография на Румянцев от... отделни терцини на същия „обигран“ не само журналист, но и поет!

Друг автор говори за две стихотворения — „Тъга по село“ и „Носталгия“, но не ги е видял двете, затова не прави сравнения (пък и не би могъл да прави, защото те са неизменни), а обобщения, заключения. По-нататък той се спира на „О, радостта да бъдеш победен“, цитира строфата:

Да бъдеш Дон Кихот непопаден
в най-скъпата любов, в мечти големи,
да бъдеш брат на слепите и неми
и като тях — безсилен и презрен...

— и продължава: „В тази възхвала на победените древният трагичен вик на философа: „Слава на победения!“, зазвучала в творбата на един младеж в тежката буржоазна действителност, има не само печална красота, но и революционен външ.“ (Какво признание за ценността на поезията на К. Т., за която отдавна никой не споменава!)

После същият автор се спира и на „пътуването му из Европа“ (на Сергей), на интервюто с Чичерин, което „е било събитие в политическия живот на страната ни“, и цитира мнението (всъщност не на Румянцев, а на К. Т.) „какво значи да чуеш какво мисли и говори, да разбереш теорията на неговата политика, да се уяснят пътищата на неговата дипломация“.

Трети автор на спомена и анализи пише:

„След конференцията в Генуа Сергей се беше върнал за малко. По-късно той придружи българската делегация и на конференцията в Лозана. През времето между двете конференции Сергей успя да организира издаването на земеделско хумористично списание. Това бе „Див дядо“. После и той говори за Сергееви „картини“ от Генуа, Флоренция и „писма“ от Лозана, Париж, Лондон, които... „бяха печатани във вестник „Победа“, в по-голямата си част под псевдонима „Валерий“ (Бих попитал, а коя е по-малката част, печатана с името на поета в „Победа“? Няма такава?)

Колкото до твърдението, че Румянцев е бил в Лозана, и то неведнъж (едното „Писмо от Лозана“ е печатано в „Победа“ на 3 януари, а другото — „На двата бряга на Соленото езеро“ — на 4 май 1923 г.), трябва да припомним, че преди да тръгне за

Лозана, на 3 ноември Стамболийски отива в Букурещ, след няколко дена — в Белград и оттам заминава за красивия град на Леманското езеро. Трети ноември... А нали само един ден по-рано Румянцев написва своето писмо (този път в хумористичен тон) до Стамболийски, а именно „Безпарични настроения...“? Нали знаем какво иска приятелът от приятеля, а поетът от държавника? Да се спрем само на поскриптума (P. S.):

Не съм всезнаещ, ни всемошен —
не ща ни Цюрих, ни Лозан,
нито министър пълномощен.
нито посланически кан...
... и как бих срещнал с акламация
каквото пост да е в легация,
но само в странство да е той.
Не сме деца на народняци, я —
да пръскаме пари безброй
за докторат по дипломация!

Широкоизвестна е и резолюцията на Стамболийски над това писмо:

Вместо писар в някоя легация,
остани поет на своята нация!

Тогава?

При такива заплетени ситуации Сергей Румянцев е махвал с ръка и пренебрежително се е провиквал:

— Нейсе! Да свирят цигуларите!

Да свирят, но не да затыват в още по-голям дисонанс, нали, приятели и почитатели на поета Сергей Румянцев?

VI

Не могат Стамболийски и Райко Даскалов с речите, статиите и реформите си, нито Церковски — с памфлетите и Румянцев с бойките и сатирични стихове, нито все още слабо организираните оранжеовогвардейци да пресекат пътя на фашистката диктатура. И превратът на овълчените за власт в една нощ — 9 юни 1923 г. — разрушава строеното близо четири години, а после — с дулата на оръдията сломяват народната съпротива...

Тази нощ в една от таванските стаи на земеделския дом на улица „Врабча“ 1 бива арестуван и поетът на борбата...

Точната биография на Сергей Румянцев през последвалите двадесет и два месеца на арести, на криене и интерниране, на революционна и конспиративна дейност не може да се установи. Датите не се помнят. Арестите са толкова чести, че сам поетът не би могъл да ги изброи. Останали са само няколко важни спомена⁹. Например на поета комунист Николай Хрелков:

„Една юлска вечер дойде при мене човек:

— Много здраве от Сергей. Нося ви от него това писмо. (А аз със Сергей се познавам само задочно):

„Другарю, аз загивам от 9 юни насам и няма кой да се погрижи за мен. Сергей.“

Тъй странно ми прозвуча „другарю“, че в гърлото ми нещо загорча. Аз не помня какво направих и дали направих нещо за освобождаването на Сергей. Пък и какво можех да направя? Знам, че по едно време с Христо Ясенов ходихме при разни господа...“

След този арест ли е дошло интернирането на Румянцев в Блъсничево, или след случката, за която отдавна се разказва?

⁹ За първи път те излязоха във в. „Младо село“ през 1936 г. и бяха наполовина съкратени от цензурата, а у автора не се оказа ни оригинал, ни чернова.

Една нощ го измъкват от килията на Обществената безопасност, която Сергей нарича „Обществена опасност“, заедно с няколко земеделци. Черната камионетка полита в неznайна за тях посока. Спира някъде извън столицата. От шофьорската кабина скача някакъв поручик, а войниците отзад свалят арестантите. Изправят ги в една редица и зареждат пушките си срещу тях. Поручикът изважда от маншета си плик, а от него — лист със списък на жертвите. Започва да чете:

„В името на негово величество Борис III, цар на българите, за вражески идеи и престъпни деяния против народа и Отечеството се осъждат на смърт чрез разстрел... Димитър Дилоvски...“

Това име веднага жегва палача. Той свива листа, слага го в маншета на куртката си и... обречените арестанти биват върнати в Обществената.

Може би това е било маневра за сплашване? Може би поручикът е видял в лицето на Дилоvски някогашен свой познат и решава да отмени изпълнението на присъдата? Може би не е факт, а красива легенда? Не е ли все едно!

Друга една вечер стражар подкарва поета към влака, а оттам за Блъсничево, където ще се подписва два пъти дневно — за неотклонение. В началото на септември пак го арестуват и откарват в Плевенския затвор. Колко е лежал, колко е тормозен — не знаем, но пак го връщат на село...

И ето че един от най-добрите му приятели, Петко Д. Петков, който е пуснат от У участък в края на юли, след два месеца му праща телеграма да дойде в София и да продължи образованието си. Това е само парола. Истината е, че от часа на пристигането му до смъртта си Петков ще бди над Сергей с грижата на Стамболийски: ще го вдъхновява да пише, ще го води със себе си на по-важни събрания, ще му дава пропуски за Народното събрание, когато стане депутат, ще го кани неведнъж на семейната си трапеза, ще зове другарите си да бдят над него...

Ех, тази есен на двадесет и трета! Първи надигат глави най-смелите земеделци. Вдъхновеният републиканец Цвятко Аврамов издава нов брой на „Младежко знаме“, на 14 август пуснатият от арест Григор Кузманов слага началото на вестник „Родина“, с който ще тръгне по мъките на цензура, конфискации и арести. Две седмици по-късно излиза първият брой на вестник „Защита“ — дело на Петко Д. Петков. Следващият вече ще се нарича „Народна защита“ и около него ще се събере цяла фаланга от журналисти, защитници на единния фронт с комунистите — Димитър Грънчаров, Николай Петрини, Динол Динков, Сергей Румянцев. После ще се появят „Народна победа“, „Земеделска победа“ и т. н.

В последвалото Септемврийско антифашистко въстание на комунисти и земеделци прогресивната творческа интелигенция почти не участва.

Никой не може да изброи жертвите от юнските и септемврийските събития. Но мнозина поети и белетристи през 1924—1926 г., пък и по-късно, ще отразят в стихове, разкази и романи народния подвиг. Един от първите е Румянцев. Не, той не възпява героизма на борците (това най-добре ще стори Гео Милев), но още на 9 декември в „Народна защита“ се появява стихотворението му „Поет народен“, посветено на писателя Антон Страшимиров, който пръв се надига на протест срещу издевателствата и изрича заклинателните слова „Клаха народа си, както и турчин не го е клал“. Той наистина заслужава такъв поздрав, такава благодарност от името на всички жертви:

Поетът днес е глас народен —
глас мощен, светъл, незлоблив.
Поетът — истински свободен —
е смел, безстрашен и правдив.

И верен е на своята лира:
народната душа следи
и всеки шепот той разбира,
той знай какво я днес боли.

И, пръв сред общите стремежи,
кат факел вечен свети той.
Възпял народните копнежи,
той сам народен е герой...

Ясно, реалистично и категорично! Можем само да добавим: „Поет народен“ надхвърля посвещението — то е символ на цялостната борба на прогресивната интелигенция с монархофашизма!

Макар начело на властта да не са бичуваните водачи на реакционните партии, не по-малко опасни са техните наследници начело с военните. Затова тутакси след „Поет народен“ Румянцев отново насочва погледа и перото си към пародията. Първата ще нарече „Смърт във висините“ с подзаглавие „Предчувствие — по Т. Траянов. Декламация г. Ал. Цанков“ (т. е. министър-председателят на монархофашистката власт). Спомняме си това прекрасно стихотворение на Траянов „Смърт в равнините“, посветено на жертвите от войната.

Може би никой не би повторил Траянов? В баладите — да, но това се осмелява да стори по друг начин Румянцев — в сатирична пародия, с риск за личната си съдба. Да дадеш такава „дума“ на Цанков? Ето:

Седя на власт, едвам се крепя,
а недоволните растат —
и аз с нечувана свирепост
ги усмирявам упорито
и в кръв заливам родний кът.
Ах, кой ще ме изрита!

В „Поет народен“ Румянцев възпява защитника на жертвите, тук удря плесница на убийците начело с министър-председателя Цанков и министъра на вътрешните работи генерал Русев.

Рано показало зверския си лик, правителството на Цанков губи доверие в европейските страни. За да се покаже, че е демократично, то насрочва парламентарни избори за 18 ноември. Те преминават при неவிждан и нечуван терор, при арести на кандидати и забрана за заверяване на листите. И въпреки всичко за кандидатите на единния фронт на комунисти и земеделци гласуват повече от триста хиляди души (без да се броят стоте хиляди лозунги или празни бюлетини), те изпращат в парламента тридесет земеделци и осем комунисти, сред които Петко Д. Петков, Тодор Страшимиров, Николай Петрини, Харалампи Стоянов.

Голямото събитие в общественния живот на покрусена, но непобедена трудова България, както и в живота и поезията на Румянцев през този период е убийството на Петко Д. Петков. Поеът от Блъсничево е в журналистическата ложа, когато безстрашният парламентарен трибун изважда от чантата си кървавите ризи на Асен Стоев (един от четиридесетте пребити земеделци в казармите на Сливница) и ги развява като кърваво знаме, с което отговаря на министър Русев, че не те, а генералът конспирира.

Това е 16 април 1924 г. И само два месеца по-късно — 14 юни, привечер:

Напуснал Народното събрание, Петков се отбива в Земеделския дом и дълго разговаря с група другари, сред които е и Сергей. После си тръгва, като отказва да го придружат. Но след няколко минути проечат куршумите на смъртта. Румянцев е сред първите, които изтичат до ъгъла на „Московска“ и „Раковски“ и намират прострелян, безжизнен на тротоара Петков, а под него — локва алена кръв.

Картината е покъртителна. Тя нахлува в душата на Румянцев. И докато дойдат прокурорските власти, докато една линейка откарва убития в болницата за аутопсия, в нея звънват първите стихове на великата жалба и за великия подвиг. По-късно той ще се изповяда:

„Кажи-речи бях престанал да пиша. Кръвта на Петко ме пробуди. Като видях тая кръв на „Московска“, стори ми се, че тя е оживяла и пламти върху жълтите павета. Така през цялата нощ се пламтяла в душата ми. И сега ми пари тук, в сър-

цето... И докато седях в ъгъла на стаята, където беше изложен мъртвият Петко, като притворя очи, пак виждах алените пламъци на неговата кръв...

Така се ражда неговото най-хубаво, най-мощно, безсмъртно стихотворение „Гърмиш и жигосваш“, което свързва навеки имената на героя-жертва и поета-трубадур на правдата:

Аз видях те паднал, пронизан с куршуми,
във своите алени кърви залян,
и плаках за тебе безмълвно, без думи,
от горест безумна по тебе пиян!

И днес пак те гледам — лежиш, не поглеждаш,
ни дума, ни поглед не хвърляш към нас,
и майка ти плаче до теб без надежда —
и ние до нея ридаем без глас!

И още не вярвам, че ти си убит,
и сякаш че още ти слушам словата,
с които зовеше ни смело в борбата
ти — радост селяшка, и гордост, и щит!

И още аз слушам как в пламенен порив
гласът ти гърмеше кат буря: „Напред!“
И ти ни чертаеш все нови простори
и смело кръстосваш селата навред!

И още те виждам, превърнат на пламък,
ти ризи размахваш, червени от кръв,
проклинаш вразите и, твърд като камък,
гърмиш и жигосваш единствен и пръв!

Но ето, студена до ужас — разлистена
кат някаква книга, която през сълзи чета, —
пред мен се възправя жестоката истина,
че ти ни тъй рано оставаш в света!

Ти падна в двубоя на новия свят и на стария —
убиха те подло народни селяшки врази,
но знай, че работна селяшка България
за теб ще пролива горчиви сирашки сълзи!

И знай, че смъртта ти и твоите завети,
които написа ти с твоята кръв,
нам стяг ще ни бъдат в борба с враговете,
под който ще тръгнем на бунт и на кръв!

Струва ми се, че това стихотворение дава най-ярък повод на Николай Хрелков да говори пламенно за Сергей пред първите си приятели и колеги:

„А в това време вече съществуваше списание „Пламък“. Редакторът беше Гео Милев. Аз бях в редакционния комитет. Изнесох пред колегите си цял доклад за водопадната стремителност на неговия стих, за дълбокото му срастване с народните болки и за какво ли не още...“ И веднага след това:

„Литературният аристократизъм обаче още не беше изживян от моите другари. Те още не можеха да проумеят дълбоката простота на реалистичното писане... Правдата на неговото писане възтържествува в нашето съзнание, но късно...“

Камен Зидаров, който тепърва ще изяви своя поетичен талант, прави малка уговорка на тази мисъл:

„А според мен това не беше никакъв аристократизъм, а чисто и просто сектантство или политически далтонизъм.“

И на друго място — за „Гърмиш и жигосваш“:

„Когато го прочетох, останах възхитен от смелостта на поета (защото познавах отблизо Петко Д. Петков), но същевременно наум си казах: „Сергей Румянцев сам смело подписа смъртната си присъда.“

А в печатницата вече се набират две специални издания — „Петков лист“ и „Народна скръб“ (на Григор Кузманов и Димитър Грънчаров). На челно място под снимката на героя — „Гърмиш и жигосваш“ от Сергей Румянцев.

Няколко дни по-късно... Както си върви по улицата, някой слага ръка на рамото му. Обръща се — стражар.

— Румянцев, арестуван си?

Сергей му отговаря хладнокръвно:

— Сбъркали сте. Аз съм Димитър Диловски! — и му подава личната си карта. Блюстителят на реда смутено го оставя, но само след минута го настига (явно е, че някой агент от Обществената безопасност му го е показал, и сега е потвърдил).

— Стой! Шом си Диловски, ти си и Румянцев!

Отново в Обществената. Но поне засега епилогът на историята Петков — Румянцев завършва сравнително добре: един друг стражар го подкарва на заточение в родното му село.

Трябва да допуснем, че от Блъсничево Сергей пише своето „Писмо“ до приятеля си поета Трифон Кунев, в което по народному изплаква мъката си:

Откакто Петка убиха,
светът е черен за мене,
сякаш е Стамбол войвода
два пъти, брате, убиван!

Нима последните няколко стиха задоволяват поета Румянцев с темата „животът и смъртта на Стамболийски“? Не, разбира се. В спомени от онези години неведнъж се говори, че той е декламирал тук или там по цели откъси от своя поема за селянина държавник от Славовица, но така и не ги записал „на бяла книга“. (А може би написаното е потънало в полицейските кошчета след някой обиск като тоя:

В съюзния дом нахълтват полицаи. Намират в една от таванските стаи (почти постоянна мизерна квартира на поета) Сергей да спи. Започват обиск.

— Къде е багажът ти? — пита един от агентите.

Румянцев само вдига рамене, без да проговори.

— Багажът ти, Румянцев!

Поетът многозначително посочва с пръст челото си:

— Ето, тук е моят багаж...)

Минали през много препятствия, на 21 декември 1924 г. в салона на „Славянска беседа“ се събират на свой конгрес стотици млади земеделци. Още в началото се разразява буря между единофронтовците и центристите — кой да бъде председател на конгреса. Сред тази буря в салона се появява... Антон Страшимиров. Бурни ръкопляскания, викове „Да живейш!“ Той се качва на трибуната. Не държи голяма реч. Само ги приветствува. Но всички ще запомнят един негов израз:

— Вие трябва да бъдете единодушни срещу единодушните на оная шепа кръвопийци, които тласнаха Отечеството ни към гибел!

Сякаш отговаря на Румянцев за вдъхновеното му стихотворение. А Сергей седи в залата и в мисълта му вече бликат други стихове. Те ще се появят след два-три дена в „Народна победа“: „Да помним техния завет“ и „Добре дошли!“. Първото е посветено на младите конгресисти, а второто — на делегатите от земеделските младежки организации в Чехословакия, Полша и Югославия:

Когато си отидете дома,
кажете там за нашите страдания,

за болките, за черните терзания —
за ужаса по нашата земя!

Едни от най-любимите на Сергей творби на П. К. Яворов след „На нивата“, „Градушка“ и „Сизиф“ са неговите „Хайдушки песни“ — „народопесенна струя“, както ги нарича биографката на поета Ганка Найденова. Тази струя вдъхновява Румянцев да отрази в пародии цялата картина на монархофашистката полицейщина. Тодор Неков си спомня, че е имал ръкописа с четирите пародии, но е изчезнал при един обиск в квартирата му. Освен няколко откъса от другите запазено е цялостно само „Ден-денувам“, защото едва ли не всички другари на Сергей са го знаели наизуст като своя биография. Още първите строфи от двамата автори ни представят ясно близостта, преливането на ритъма и духа. Например у Румянцев:

Денем ходя — вредом се озъртам,
нощем броя — нийде ме не свърта. . .
Нямам мира, нито въздух:
свободно да дишам,
стихове да пиша. . .
Леле, Русев —
ти, дух нечестиви,
море твоите
мръсни детективи!

Неслучайно поетът от Блъсничево е нарекъл своите песни „Конспиративни“, нали? „Сговорист“ е последното печатано стихотворение на Румянецев. Един месец преди гибелта му — на 10 март — то излиза във в. „Селска победа“. И пак пародия, но по Ботевия „Патриот“:

Сговорист е, душа дава
за мир, правда и за сговор,
но народу мир не дава,
а изпраша му . . . олово!

И най-силните, най-характерните строфи:

Цял народ във кръв удави,
цял в народна кръв се кваси,
кат убиец що да прави?
Пази ревностно властта си.

И обича да се кичи
с етикета „Демокрация“,
а пък всъщност той роди се
нощно време с конспирация. . .

Дните му вече са преброени. Една вечер при изпълнение на задача трябва да използва за прикритие Стефана Кузманова и детето ѝ. След няколко вечери се отправя направо към квартирата им на ул. „Веслец“. Кузманов отново е бил в полицията и е изпитал „леле гуми и камшици волски“. Пускат го при едно условие: в срок от пет дни да напусне столицата. Сергей тръгва с него и семейството му към Стара Загора, при родителите на Стефана, за да направят опит да минат границата при Свиленград. Поотпускат се в тая потайна „свобода“. Дори си позволяват да си направят снимка с младите си другари Момчо Илиев и Митьо Иванов. Стефана тръгва за Свиленград да уреди канала и. . . във влака научава за атентата в църквата „Свети Крал“. Когато се връща вкъщи, няма ни Григор, ни Сергей. Арестували ги още същата вечер и с белезници на ръце ги подкарвали към столицата, откъдето следите им се губят, или по-точно казано — са отправени по пътя към безсмъртието. . .

Малко снимки ни е оставил Румянцев — само няколко. И все пак те ни го представят — с благ характер, усмихнат, негрижлив към външността си, както и към своите творби. Образът, който дават приятелите му, гласи: среден на ръст, широкоплещест и набит. С обло и пълно лице, което има матов оттенък, кротки кестеняви — ту усмихнати, ту замечтани — очи, дебели и чувствителни бърни, дълга коса, бавна, но твърда и самоуверена крачка. Спокоен, честен и прям. Всякога със сдържани нерви и с готовност да се раздаде — и духовно, и материално, на нуждаещите се...

За поета в него вече бе казано: той очаква оценката на литературната история, очаква заслуженото място сред поетите революционери!